

Kaarlo Aikio

Miljoonan Motin Metsämarssi

Koillismaan Ylängön uskomaton nousu kurjuudesta
kunniaan

Kaarlo Aikio

Miljoonan Motin Metsämarssi

**Koillismaan Ylängön uskoton nousu
kurjuudesta kunniaan**

Metsätalouden tapahtumia 1860 -2018

2. painos

Kustantaja: BoD – Books on Demand

©2019 Kaarlo Aikio

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-3300910

Kuvat kirjoittajan, ellei muuta mainittu

Sisällysluettelo

Koillismaan diplomaatti	7
Juuret Kuusamossa	8
Tukkien harsintahakkuista viljelymetsätalouteen	31
Metsätaloudesta muotoutuu ammatti	40
Kuusamon Metsänhoitoyhdistys	60
Kuntivaaran koettelemukset	70
Metsätalous siirtyy uuteen aikakauteen	77
Harrastustoiminta meinaa viedä voiton	108
Ongelmat kasautuvat 1990 -luvulla	117
Kuusamon Klusteri puunhankintaketju	132
Tukka pantiksi Metsäliitto Osuuskunnan puunhankintaan	163
Sopeutumista muuttuvissa markkinatilanteissa	184
Miljoonan Motin Metsämarssi	217
Valtakunta syöksyy henkiseen lamaan	228
Yhtiöpositiivinen lamankaato keväällä 2009	238
Metsä Group suunnan näyttäjänä	259
Eläkeläisen ajatukset	278
Liitteet	
Koillismaan diplomaatti	279
-Kuusamon Klusteri puunhankintaketju	281
-Metsäpoliittista uutisointia 2014-2019	285
-Kirjallisuutta	296

Lukijalle

Koillismaan diplomaatti

Ensimmäinen kontaktini Kaarlo Aikioon syntyi 1990-luvun lopussa. Rivien välistä lausutut ”diplomatiat” avautuivat mukavalla tavalla heti tuoreeltaan. Sittenmin työuran edetessä sain mahdollisuuden tehdä Kaarlon kanssa yhteistyötä vuosia, aina hänen eläköitymiseensä sakka. Tuo sama ”diplomaattisuus”, tapa laittaa ihmiset ajattelemaan ilman suoria, valmiiksi pureskeltuja vastauksia on mielestäni ollut yksi suurimpia Kaarlon vahvuuksia työelämässä ja asioissa, mihin hän on pyrkinyt vaikuttamaan.

Vaikuttaja. Kaarlon kyky ja tarve vaikuttaa metsätaloudessa myös yhteiskunnallisesti oli merkille pantavaa ja kunnioitettavaa. Tästä on esimerkkinä laaja selluhakeprojekti Koillismaalla 1990-luvun lopulla. Kuusamon ensiharvennusmetsät kiittivät. Toinen mieleen jäänyt projekti oli 2000-luvun puolivälissä ns. Miljoonan Motin Metsämarssi, jossa Kaarlo toimi aktivoijana. Tavoitteena oli nostaa Kuusamon metsien hyödyntämisastetta. Kaiken takana on aina huoli ja vastuu koillismaalaisen metsätalouden kannattavuudesta.

Uudistaja. Kaarlo on työurallaan uudistaja ja haasteet mahdollisuuksina näkevä. Hänen toimintamallinsa perustui aina hyvään ja pitkäjänteiseen pohjatyöhön. Vahva kokemus asiakastyöstä, sekä herkkä korva muuttuville tilanteille loi hänelle vahvan pohjan erittäin ansioituneelle työuralle Metsäliiton palveluksessa. Esimerkkinä käy 2000-luvun loppupuolella tehty päätös pilotoida ns. yrittäjyysmallia Metsäliiton palveluiden tarjonnassa. Kaarlon työurasta jää yksittäisenä asiana mieleen luottamus.

Pirttiukko? Kaarlo Aikio jäi eläkkeelle Metsä Groupin palveluksesta 2017 vuoden lopussa. Kaarlo on vuoden 2018 lumisena talvena virkeä ja hyväkuntoinen eläkeläinen. Hän on vahvasti juurtunut Koillismaalle ja Kuusamoon, jossa hänen perheensä ja lapsensa lastenlasten kera antavat myös sisältöä elämään. Punaisen pystykorvan kanssa Suininkijärven salomailla samotessa saattaa ajatus hetken harhailla. Luulenpa kuitenkin, että jotain siellä lippahatun alla alkaa ennen pitkää tapahtumaan. Josko tässä asiassa olisi kehittämisen aihetta? (liite 1)

Jarkko Parpala

Piiripäällikkö, Metsä Group Kemin hankintapiiri, Kaarlon pitkäaikainen esimies ja työtoveri

Juuret Kuusamossa

Seitsemän ikäisenä opin luottamaan itseeni. Elämänvoimani on muotoutunut useiden sukupolvien ajan saloilla vaeltaneiden vieraiden kertomuksien synnyttämänä. Edellä kerrotun vuoksi tästä matkasta tuli hieman epätavallinen. Vuosikymmenestä toiseen syöksyin enempiä ajattelematta milloin minkäkin ratkaisemattoman ongelman kimppuun itseäni ja läheisiäni säälimättä.

Piirteitä kuusamolaisuudesta

Kuusamolaisten itsetuntoa pidetään vahvana. Me olemme eräihmisiä, joille luonnossa selviytyminen on itsestäänselvyys. Rakastamme kotiseutuamme yli kaiken, ei siksi, että täällä on hyvä olla, vaan siksi koska se on meidän. Oman reviiirin varjelu toi annoksen oveluutta; elettiin kahden valtion rajamaastossa, rajan, jonka ei annettu toimintaa häiritä.

"Etelän herrojen määräykset ovat meille vain suosituksia", sanoi Parkkis-Kalle kun hänelle selitettiin, että karhu on rauhoitettu. Vieraisiin ja etenkin etelän herroihin suhtaudutaan epäluuloisesti ja varoen, mutta ei torjuvasti eikä vihamielisesti. Ja kovan ja itsekkään kuusamolaisen pinnan alla löytyy aina "vierahan vara". Suhteellisen reilu kestiystävällisyys on kunniasia. Kauppa- ja kestiystävyytemme eivät ole sellaista ystävyyttä, missä lähelle päästetään.

Poliittisesti kuusamolaiset ovat selkeän oikeistolaisia ja syvän isänmaallisia ja ehdottoman lainkuuliaisia ja esivaltauskollisia. Oman suurperheen sisäinen yhteys on luja, mutta naapuriin ja ulkopuoliseen suhtaudutaan epäillen.

Jatkosota desantteineen muutti kaiken. Iskut suojattomien siviilien kimppuun synnyttivät syvän vihan. Kuusamolaisesta sotilaasta tuli armoton korpisoturi. Sota muuttui omaksi. Sotien aikaiset evakkoreissut ja pitäjän itäosien menettäminen olivat suuri järkytys, josta ei ole toivuttu kunnolla vielääkään. Hävitetty pitäjä rakennettiin uudelleen. Seurannut isojako ja sen lieveilmiö koskisota veti Kuusamon muun maailman yhteyteen. Ainutlaatuisen luontomme arvot olemme oppineet muilta, mutta sitä ei hyväksytty, että muualta tulleet tulevat meille opettamaan, miten luontoa on käytettävä. Kiihkomielisillä luonnonsuojelijoilla ei ole mitään mahdollisuutta saada ymmärtämystä omalle kannalleen kantakuusamolaiselta.

Kuusamolaisen juuret ovat maassa ja metsässä, ja kun ne uhataan viedä, se on tuskan paikka. Vapaa oikeus kulkea ja käyttää maata ja metsää on huomattava osa vanhaa kuusamolaisuutta.

Hännisen kylä Kiitämjärven rannalla

Hännisläinen, hän oli mies parhaassa iässään, kolmanneksi vanhin lapsista. Eletään 1600 -luvun alkupuolta. Tulevaisuus kaukana kotiseudulta joko Ruotsin suurvallan sotilaana tai vaeltelevana renkinä ei houkutellut. Mieluummin hän lähtisi pohjoiseen, asumattomille alueille väenottoa pakoon.

Hankikelit alkoivat maaliskuun alkupuolella Savossa. Kotoa laitettiin kuivattua lihaa ja kalaa konttiin ja sitten suunta pohjoiseen. Alkuun matka taittui kulku-uria pitkin, sittemmin enemmänkin erämaita. Sulapaikoista hän pyyteli kaloja, rantapensaista ansoilla lintuja. Siinä matkamiehen eväät. Aamulla täytyi joutua aikaisin hangen selkään, kelien loputtua asentopaikalle. Kiantajärven seudulla pariviikkoinen suojasää pysäytti matkanteon. Sitten kylmät jatkuivat. Edessä oli metsäisiä, alati korkeampia vaaroja. Hän tuli pitkälle järvelle, Irninjärvelle. Sen takana oli tunturi, livaara. Siispä sinne. Sen takana olisi hänen paikkansa. Tunturin laelta avautui huikea keväinen maisema; metsiä, järviä ja kapeita soita. Uusia tunteita. Tämän täytyi olla sitä Lapinmaata.

Pohjoista tunturia kohden hän suuntasi matkansa muutaman suuren järven kautta. Rannoilla näkyneet ihmisten jäljet puissa pakottivat jatkamaan vaellusta. Siispä kauemmas. Hän tuli pienemmälle järvelle. Yliitti sen. Vasemmalle jäi kaksi pitkää niemeä. Oikealle samoin. Molempiin suuntiin näytti lähtevän joki. Oikeanpuoleinen jokisuu oli sula. Tämä näytti hyvältä. Eikä jälkiä asutuksesta näkynyt. Rannalle hän ei uskaltanut jäädä. Harjun ja suon yli seuraavan harjun eteläreunaan. Siitä aurinko oli jo sulattanut lumen pois. Siinä olisi lämmin suojaisa asentopaikka. Se oli Kotilehto. Ansalangat pyyntiin. Hän rakenteli laavun kuusenhavuista, haki tulipuita asennolle ja asettui lepoon. Aamulla hän katsasteli jokisuuun kalastuspaikat. Hankikelit loppuivat. Kevät alkoi. Jokisuu antoi kalaa ja ansat lintuja. Miehemme selvisi. Hän oli Martti Hänninen, Hännisen kylälle nimensä antanut savolaismies. Hän on vanhin tunnettu äitini esi-isä.

Lapinmies Nils Piettarinpoika läheisestä Ruuhanganahosta ei kuitenkaan katsellut hyvällä tulokasta. Katseli tosin kauempaa. Sitten hänen tyttärensä sairastui. Omat rohdot eivät tehonneet. Pyysi apua tulokkaalta. Perillä äiti, erikoisen vaalea ja kaunis karjalaisnainen kertoi tyttären makaavan sairaana kodassa. Kotoa laitetetut yrtit tehosivat. Hänestä tuli

Martin vaimo. Aikanaan lapinmies kuoli, sitten hänen vaimonsa. Kodan paikka maatui, katosi.

Martti kaivoi neljä hirsikertaa maan sisään, nosti salkopuut kotaa varten. Halkoi riukuja kattotarpeiksi. Elämä jatkui. Lapsia syntyi. Jotkut kuolivat pieninä, kolme jäi eloon. Tuolloin elettiin 1600 -luvun alkuvuosikymmeniä. Metsät olivat luonnonkulojen uudistamia ikimetsiä, joita ihmisen kädet eivät olleet muokanneet mieleisekseen. Järvien vedet lainehtivat selvästi nykyistä korkeammalla, koska joet ja kosket olivat luonnontilaisia. Kalaa ja riistaa löytyi saloilta riittävästi.

Hänen jälkeensä paikkaa asutti Matti Martinpoika Hänninen ja edelleen Henrik Matti Hänninen, joka syntyi vuonna 1699. Seuraava isäntä Henrik Henrikinpoika Hänninen-Rieki muutti vaimonsa synnyinsijoille Riekkiin 1700 -luvun loppupuolella. Syynä muuttoon oli se, etteivät tämän suvun jäsenet 70 vuoden aikana "saaneet aikaiseksi rakentaa" pysyväisluonteista asuinsijaa, joka oli edellytyksenä asumisoikeuden vahvistamiselle. He elivät luontoon ja ympäristöön sulautuen pohjoisen alkuperäisväestön tavoin. Kuusamon kantasukuihin kuuluvien Törmästen yksi poika nai sitten Hännisten tyttären Riekiä ja asettui asumaan Kiitämajärven rannalle Hänniseen. Tämä sukupolvi muokkasi voimakkaasti ympäristöä huhdanpoltolla, joka vaati vuosittain uutta metsäalaa edellisen kaskan menetettyä kasvukykynsä. He harjoittivat savupirtissä asuen porotaloutta, metsästystä, kalastusta ja kaupankäyntiä. 1820 -30 luvulla tulivat lasi-ikkunat käyttöön ja 1840-luvulla uloslämpiväät uunit, sekä hieman myöhemmin hellakeittiot.

Vuonna 1832 syntynyt Erland Törmänen, kutsumanimeltään "Hännis-Lanteri" jatkoi tilan isäntänä. Hänellä oli kolme vaimoa. Ensimmäisen vaimon kanssa hän sai kolme lasta. Isoisäni Hermannin syntyi vuonna 1857. Poronhoitoreissulla Paanajärven Rajalassa hän keinutteli kiikkustuolissa 2-vuotiaasta Anna Sofia Rajalaa, tulevaa isoäitiäni ja tuumi: "tästä työstä minä kasvatan itselleni emännän". Toisen vaimon kanssa "Lanteri" sai kymmenen lasta, joista mainittakoon vuonna 1876 syntynyt Kaarlo, tuleva tutkija, kirjailija ja kansanedustaja vuosina 1929 -39.

Tämän ajanjakson metsien käytöstä esimerkkinä tarkastuskertomus: Kruunu hakkaa ja myy tukkia pitäjän eteläosista Taivalkosken sahalle. Metsät hävitetty kaskeamalla ja metsään suhtaudutaan yhtä halveksittavasti kuin lumeen talvella. Hakkuista esimerkkinä vuonna 1865 Kuusamon revieristä myytiin 138900 sahatukkia ja 34 800 ratapölkkyä,

joka vastaa nykyisin mitoin noin 80 000 kiintokuutiometriä, ja on noin kaksi kolmasosaa vuoden 2000 sahapuun hakkuusuunnitteesta.

Norjalaisen matkailijan J.A. Friisin kertomus vuonna 1871 Hännilän talojen elinolosuhteista: "Täällä Hännilän talossa on kaksi kerrosta. Keskellä on välikäytävä ja sen kahta puolta kaksi suurta tupaa, pirtti ja isotupa. Sekä kaksi suurta vieraskamaria, joissa on matto lattialla, ylellisyys, jota saa kauan etsiä norjalaisesta tai ruotsalaisesta talonpoikaistuvasta. Täällä tarjotaan hyvää kahvia ja paistetaan huolellisesti matkalla ampumani lintu. Ikkunalla on kukkia, seinällä on kello, joka käy vain puoli tuntia ajastaan edellä, mutta lyö niin kovasti, että ollakseni heräämättä joka tunnin päästä yöllä, katsoin parhaaksi pysäyttää koneiston leponi ajaksi".

"Hännis-Lanterin" poika Hermannin toteutti uuden suuren asuinrakennuksen teon vuosisadan vaihteessa Hännilän tilalla. Mies piti antamansa lupauksen ja kävi pyytämässä Rajalasta Anna Sofiaa vaimokseen ja heidät vihittiin 1904. Heidän aikanaan muuttuivat kattorakenteet 1890 -luvulta alkaen ensin olkikatoiksi, sitten tuohikatoiksi ja edelleen viime vuosisadan alussa pärekatoiksi. Kaupankäynti oli vilkasta Hermannin ja hänen veljensä Kustun toimesta ja Pekka oli erikoistunut Jäämeren kalastukseen, joka kukoisti vuosien 1880 -1908 aikana.

Sukunimi Törmänen vaihdettiin sukunimeksi Hänninen vuonna 1922, koska "Hännis-Lanterin" jäljiltä Hännilän talon isäntiä kutsuttiin sillä nimellä. Samoihin aikoihin virallistettiin lukuisia talonpaikasta johdettuja sukunimiä. 1920 -luku oli voimakkaan sopeutumisen aikaa.

Entiset kauppasuhteet itään katkesivat rajan sulkeuduttua. Hermannin haki vuonna 1921 lupaa mylly-, saha- ja pärehöylälaitokselle Maivajoen Isoonkoskeen. Katselmus paikalla pidettiin seuraavana kesänä, jolloin Hermannin oli jo kuollut, mutta hänen vaimonsa Anna Sofia, Petteri Hänninen ja Matti Eksymä ilmoittivat jatkavansa hanketta. Laitokseen tuli 18 hevosvoiman turbiini ja se oli Kuusamon ensimmäinen turbiinikäyttöinen laitos. Tuhansia karjalaisia kauppakumppaneita pakeni Suomeen ja he sijoittuivat "vapaille" alueille rakentamiinsa pieniin mökkeihin. Osa perusti kauppvoja Kirkonkylään.

Vuonna 1916 syntynyt isäni Armas Heikki Aikio on Ruotsista aikanaan Rovaniemelle tulleen, Tornbergin pappissuvun "mustan lampaan" Kittilään papiksi karkotetun pojan jälkeläisiä, joita pohjoisessa kutsuttiin papin levottoman elämäntavan vuoksi aikalaisiksi. Nimi muuntautui myöhemmin Aikioksi. Armas syntyi nykyisen Ranuan kunnan Kelohaaran kylässä.

Äitinsä kuoleman jälkeen hän joutui kuusivuotiaana Rovaniemen maalaiskunnan Auttin kylään tätinsä hoidettavaksi. Siellä hän suoritti kansakoulun ja aloitti talvisin 13-vuotiaana pöllinteon. Sahan ja kirveen ostoon lainasi paikallinen pappi rahat. Nuoruusvuosina kesät kuluivat Lapin lennättimen Rovaniemi-Liinahamari linjatyömailla.

Vuonna 1937 tuli komennus sotaväkeen ja sitten alkoivat sotaan valmistautumiset. Suomussalmella hän haavoittui kranaatinsirpaleesta selkään. Siitä toivuttuaan partiomatkalla Kuhmossa vihollisen räjähtävä luoti murskasi oikean käden kyynärvarren luut. Kun käsi oli jonkinmoisessa kunnossa, hän joutui toipilaana Käylän kautta Sovajärvelle edelleen Kuolajärven-Vuorijärven tien suunnan taisteluihin. Täältä tie vei sairaalomalle ja edelleen ilmavalvontajoukkoihin valvontaliupseeriksi Kuusamon Heikkilään, jossa hän avioitui ilmavalvontalotan, äitimme Marian os. Hännisen kanssa.

Veressäni virtaa siten Lapin metsämiehen viekkautta, karjalaisnaisen vilkkautta, savolaista sanavalmiutta ja pohjanmaan juroutta. Sen ”koktailin” kanssa on pitänyt oppia elämään.

Hevosia Savosta Kuusamon tukkisavotoille vuonna 1901

Reen perään oli riimuilla kytkettynä kolme hevosta, kun hän eteni talvitietä pitkin lisalmesta Paanajärven savotoille. Perillä ostaja ilmaantui kolmelle hevoselle. Neljännelle tarjottiin työtä tukinajoon kuskin kera. Jyrkät rinteet kuitenkin arveluttivat.

Siksi hän kääntyi paluumatkalle Kuusamoon. Hänelle kerrottiin, että Suininkijärven länsipäässä olisi suuret savotat Heikkilän väliaikaisen lohkon metsissä ja siellä tarvittiin miehiä ja hevosia. Hevosien hän sai myytyä savotalle ja käsistään käteväälle miehelle tarjoutui töitä remonttimiehenä ja suutarina. Savotalla ja uitoilla kului vuosia.

Aikanaan hän kohtasi kiinnostavan nuoren naisen ja siitä alkoi sitoutuminen Suiningin selkosen eläjäksi. Mökin paikka katsottiin valtion mailta järven rannalta. Siihen hän rakensi pienen mökin, jota he alkoivat asuttamaan. Siitä sai alkunsa Tapanilan tilan elämä Ananias Tapanisen ja Hilda Törmäsen toimesta vuonna 1905. Ananias toimi kyläkunnalla kirvesmiehenä, puuseppänä, suutarina, muurarina, maalarina, pienviljelijänä, teurastajana ja haitaristina tehden ”kaikkeaa mitä muut eivät osanneet”. Murmankin ratatyömaalla he olivat vuosina 1916 -1918, päästen viimeisellä laivalla Englannin kautta kiertäen takaisin Suomeen. Laivamatkan aikana vaimoni isä Hannes oppi kävelemään.

Karjalan pakolaisten mökki Rikinniemessä, se on rakennettu 1920-luvun alussa.

Puunkuljettajan painajainen. 1960-luvun sillan kansi on lahonnut ja routa nostanut kannatintolpat ylös.

Kirkonkylän Lehtovaarassa hevostalli on vaipumassa maahan.

Metsämies on jättänyt nimikirjaimensa ansapolulle.

Sata vuotta vanhan kannon kyljessä on havaittavissa selviä aiemman metsäpalon jälkiä.

Hevonen oli käyttökelpoisin puutavaran lähikuljetukseen.

Koillismaan Ylängön selviytymistaistelu elinkeinoelämän murroksissa metsämiehen silmin 1800 -luvun lopun korkeasuhdanteista itärajan sulkeutumiseen. Lujaa uskoa 1930 -luvulla mm. maatalouteen ja liippateollisuuteen. Toisen maailmansodan raunioiden jäljiltä Isojaon valmistumiseen 1960. Metsänparannus toimenpiteiden ja hakkuutapojen muutoksen ansiosta metsien kasvu nousi seuraavien vuosikymmenten aikana moninkertaiseksi yli miljoonaan kiintokuutiometriin. Sijainti korkealla keskimääri 270 metriä meren pinnan yläpuolella toi suuret metsänviljelyn ongelmat alkuaikoina. Kasvatusmetsien puuston korjuun ongelmat ja raaka-aineen käyttökelpoisuuden selvittäminen teollisuudelle toivat omat haasteensa 1990 -luvulla. Vuosituhannen vaihteen jälkeen maantieteellinen sijainti kaukana meristä ja tehtaista ilman rautatietä vaati vahvat markkinointiponnistelut asemien säilyttämiseksi.

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi